gulmohar 8_Layout 1 05/25/2024 9:52 PM Page 1

अनेक वेळा १०वी नंतर काय? किंवा १२ वी नंतर काय हा प्रश्न उभा ठाकतो. यात काही मुले आपल्या लक्ष्याचा पाठपुरावा करतच पुढे जातात. मात्र ही गणनेत अवघीच असतात. बहुतांश मुलांमध्ये आपल्या करिअरच्या बाबतीत द्विधा मनस्थिती राहते आणि याला कारणेही वेगवेगळी आहेत. प्रथम अनेकांना शिक्षणाचे महत्त्वच उमगत नाही. काहीना आपण नेमके काय आहोत याची जाणीव होत नाही आणि तिसरे म्हटले तर अनेकांना योग्य वेळी योग्य मार्गदर्शन मिळत नाही. मात्र इथे सुद्धा शिक्षण घेणारे जे आहेत त्यांच्यावर सुद्धा जबाबदारी राहते की आपली वाट आपण शोधता आली पाहिजे.

१० वी किंवा १२ वी नंतर काय ?

राजमोहन शेटये

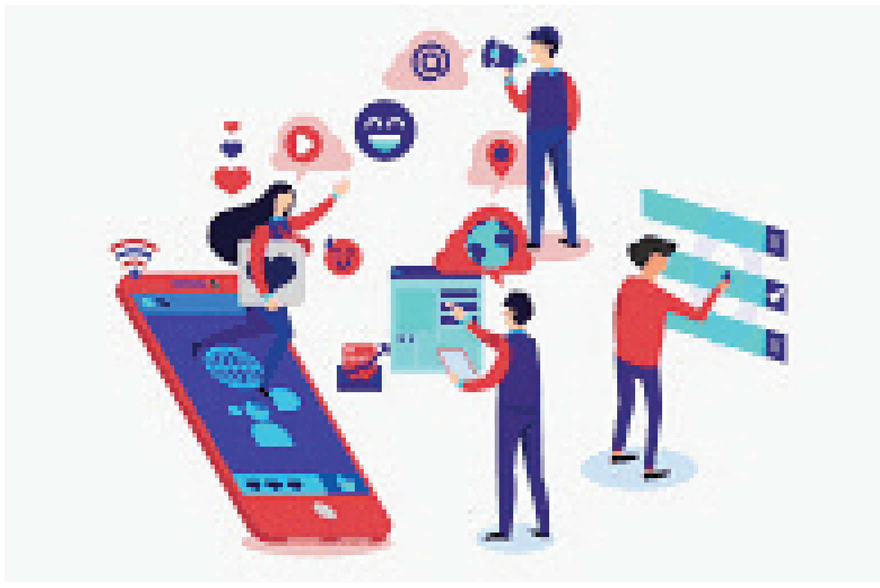

या साठी आता अनेक पर्याय... प्रत्येकाला जीवनात शिक्षण हे फार महत्त्वाचे आहे. शिक्षणामुळेच माणसाच्या आयुष्याला अर्थ आहे. शिक्षणामुळे माणसाची ओळख आहे आणि शिक्षणाच्या बळावरच जीवनाच्या कठीण काळात आणि खडतर प्रवासात आव्हानाना सामोरे जाण्यास माणसाला धैर्य मिळते. म्हणून शिक्षण हे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. समाजात टिकून राहण्यासाठी शिक्षण हेच जीवनाचे प्रभावी माध्यम आहे असे म्हटले तर वावगं ठरणार नाही. आजच्या घडीला, या माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात शिक्षण अगदी जिकिरीचे झाले आहे. आज ते अधिक विकसित होऊन प्रत्येक क्षेत्र हे आव्हान बनले आहे. पूर्वीचा काळ हा मर्यादित शिक्षण प्रणालीत अडकून होता. मात्र काळानुसार त्यात बदल होत गेल्याने आज विविध क्षेत्रात संधी उपलब्ध झालेल्या आहेत. प्रत्येक क्षेत्र एक स्वतंत्र अस्तित्व तयार करणारे साधन बनले आहे. त्यामुळे शिक्षण देणाऱ्या शिक्षकांना आणि पालकत्व स्वीकारलेल्या पालकांना आज आपल्या मुलाच्या बाबतीत खूपच जागरूक राहणं भाग पडले आहे. उपलब्ध असलेल्या अनेक संधी सुरळीत पोहोचण्यासाठी हे दोन्ही घटक खूपच महत्त्वाचे गणले जातात. योग्य वेळी मुलांमधले सप्त गुण, कला – कौशल्य, शिक्षणाबरोबर विकसित होणे गरजेचे असते. यानंतर त्या त्या क्षेत्रात या मुलांना पुढे जाण्यास परावृत्त करणे योग्य राहते. आज कोणतेच क्षेत्र कमी किंवा मागे राहिलेले नाही. आज ८वी नंतर काय.. ? ९ वी नंतर काय ? १० वी नंतर काय ? हा प्रश्न.. प्रश्न राहिला नाही. विविध अशी सहज पोट भरण्याची माध्यमे आज सहज उपलब्ध झाली आहेत. मात्र यासाठी काळानुसार जागरूक राहण्याची गरज शिक्षकावर आलेली आहे, पालकावर आली आहे. आणि तेवढीच जबाबदारी आपली नेमकी आवड काय हे शोधण्याची मुलावर आलेली आहे. माहिती तंत्रज्ञानाचे युग असल्याने जगात कुठे काय बदल होतो हे सांगण्याची गरज आज राहिली नाही. त्याचा शोध घेण्यासाठी अनेक पर्याय समोर असून त्या माध्यमाचा उपयोग आपल्याला करता आला पाहिजे. पण हे करण्यासाठी शिक्षणाचे महत्त्व आम्हाला खऱ्या अर्थाने उमजणे गरजेचे आहे. विद्यादान करणाऱ्या आज सर्वच्या सर्वच शाळा संगणक उपयुक्त आहेत. प्रत्येकाच्या घरात मोबाईल नावाचे गॅजेट आहे. वर्तमानपत्र सहज उपलब्ध आहेत. या विविध माध्यमाचा वापर करून जर थोडे शोधण्याची सवय लावली तर, जगामधला बदल लगेचच आपल्यापर्यंत पोचतो. आपल्या माहितीत भर घालत राहतो. यासाठी या माध्यमाचे महत्त्व कळणे महत्त्वाचे आहे. इथे शिक्षक आणि पालक यावर मात्र प्रामुख्याने जबाबदारी राहते ती सहाय्यक होण्याची. शिक्षणाचा काळ हा प्रत्येकासाठी सामाजिक आणि वैयक्तिकरीत्या विकसित होण्याचा महत्त्वाचा असा काळ असतो आणि हे शिक्षण प्रत्येकाला सामाजिक, वैयक्तिक आणि कौटुंबिक आधार आणि स्थिरता देण्यास मदतगार राहते. आपला एक काळ पुरुषप्रधान संस्कृतीचा होता. पण आजच्या युगात शिक्षण हे स्त्री आणि पुरुष यात मर्यादित राहिले नसून, दोघांनाही ते आवश्यक बनले आहे. एक निरोगी जीवन आणि सुशिक्षित समाज घडवण्यासाठी इथे दोघेही महत्त्वाचे दुवे ठरतात. सामाजिक बांधिलकी जपली जाते. त्याही पलीकडे देशाच्या विकास प्रक्रियेत आणि प्रगतीमध्ये शिक्षण हे अत्यंत महत्त्वाची भूमिका बजावते. देश चालवण्यासाठी आज राजकारण हे प्रमुख घटक झाले आहे. पण या राजकारणात जर सुशिक्षित नेते आले तरच उज्वल भविष्यासाठी चांगले कार्य होऊ शकते. जनहित ओळखून समाजाचा विकास साधता येतो आणि यासाठी शिक्षण हीच आपली सर्वोत्तम अशी संपत्ती आहे असं म्हटलं तर अतिशयोक्ती होणार नाही. घेतलेले शिक्षण एकदा आत्मसात केले की ते कोणीही चोरून घेऊन जाऊ शकत नाही. मात्र त्याचा सदुपयोग करणे सुद्धा जमले पाहिजे. एखाद्याला आपल्या शिक्षणाचा सदुपयोग करता आला म्हणजे त्याच्या अवतीभोवतीचा विकास झाला हे निश्चित असते. आपला देश, लोकजीवन हे संस्कृती प्रधान अस्तित्वाची खूण आहे. यासाठी आपली ओळख जपली पाहिजे. आणि ती जपण्यासाठी शिक्षण हेच प्रभावी माध्यम आहे आणि ते आत्मसात करता आले पाहिजे.

अनेक वेळा १०वी नंतर काय? किंवा १२ वी नंतर काय हा प्रश्न उभा ठाकतो. यात काही मुले आपल्या लक्ष्याचा पाठपुरावा करतच पुढे जातात. मात्र ही गणनेत अवघीच असतात. बहुतांश मुलांमध्ये आपल्या करिअरच्या बाबतीत द्विधा मनस्थिती राहते आणि याला कारणेही वेगवेगळी आहेत. प्रथम अनेकांना शिक्षणाचे महत्त्वच उमगत नाही. काहीना आपण नेमके काय आहोत याची जाणीव होत नाही आणि तिसरे म्हटले तर अनेकांना योग्य वेळी योग्य मार्गदर्शन मिळत नाही. मात्र इथे सुद्धा शिक्षण घेणारे जे आहेत त्यांच्यावर सुद्धा जबाबदारी राहते की आपली वाट आपण शोधता आली पाहिजे. दिशा शोधता आल्या पाहिजेत. हे आत्मसात करण्यासाठी अंगात नम्रता असणेही तेवढेच महत्त्वाचे राहते. अनेक वेळा एखादा विषय आवड नसताना मुलावर लादला जातो, आणि त्याचे परिणाम म्हणून काही मुलं त्यात यश संपादन करू शकत नाहीत. कधी कधी पालकांची इच्छा असते आणि पालकांच्या इच्छेनुसार मुलांना शिक्षणाकडे ढकलले जाते. यामुळे सुद्धा अनेक मुलं शिक्षण पूर्ण करू शकत नाही. यासाठी मुलांची आवड पाहून जर त्यांच्या शिक्षणाचा पाया रचला, त्यांना ते शिक्षण मिळवण्यास सहाय्य केलं, तर त्यात ती यशस्वी होतात. नावलौकिकास प्राप्त ठरतात. म्हणूनच अगदी वेळेवर योग्य आणि परिपूर्ण मार्गदर्शन मुलांना मिळाले तर मिळालेल्या संधीचं सोनं करण्याचं धैर्य त्यांच्या अंगी येते. यासाठी उपलब्ध असलेल्या संधीसाठी जी माध्यमे आहेत ती शोधणे जमले पाहिजे. आज कोणत्याही क्षेत्रात पुढे जायचं असेल तर परिस्थितीचे अवलोकन करून शिक्षण सुधारित करणे महत्त्वाचे आहे. असलेल्या उपयुक्त अशा वाटा शोधून मार्गक्रमण करणे प्रत्येक मुलांचे कर्तव्य आहे. अनेकांना १० वी नंतर काय तर १२ वी राहते. १२ वी नंतर काय हा प्रश्न पुढे येता कामा नये. यासाठी अगोदरच आपली आवड आणि त्यानुसार करिअर निवडणे गरजेचे असते. विज्ञान जरी घेतले तर इडउ (विज्ञान, कृषी तांत्रिक), इउ, इइ, इंजीनिअरिंग पदवी, वैद्यकीय पदवी, छऊप्रवेश परीक्षा आर्मी, नौदल, हवाईदल व खखढ गएए आणि आर्ट्स शाखेतील सर्व कोर्सेस आपण करू शकतो. कॉमर्सचा विचार केला तर अकौंटंट, बी कॉम, इउ, इइ, आर्मी प्रवेश परीक्षा आपल्याला देता येते तर आर्टस् हे पहिले तर इइ, इउ, डडइ, आर्मी भरती, पत्रकारिता पदवी अशा अनेक संधी उपलब्ध आहेत. खढख ज्यात कला कौशल्य आत्मसात करता येते. १० वी च्या नंतर खढख हा एक चांगला पर्याय आहे ज्यात विद्यार्थ्यांना स्वतःच शिक्षण पूर्ण करून नोकरी करायला सहज उपलब्ध होते. या कोर्स मध्ये विद्यार्थ्याचे ळपर्वीीीळरश्र ीरळपळपस आणि स्किल वर जास्त फोकस दिला जातो. यामध्ये भरपूर कोर्स दिले गेले आहेत. त्यांना ीशपवी म्हणतात. खढख कोर्स ८ वी पासून ते १२ पर्यंत कोणीही करू शकतो. १० वी नंतर शिक्षण चालू ठेवायचे तर तुमच्यासाठी वळश्रिीर हा एक चांगला विकल्प आहे. कमी खर्चामध्ये तुम्ही टेकनिकल शिक्षण घेऊ शकता आणि वळश्रिीर चे शिक्षण घेतल्याने तुम्हाला लवकर नोकरीही मिळू शकते. १० वी नंतर श्रिीशलहपळल लेीीशी हे कौशल्यावर आधारित शिक्षण ज्यात भरपूर असा वाव आहे. झेश्रींशलहपळल लेीीशी हा एक प्रकारचा ींशलहपळललरश्र लेीीश आहे ज्या मध्ये विद्यार्थ्यांला ाीरलींळलरश्र ीरळपळपस दिली जाते आणि विद्यार्थ्यांचे स्किल वर्शींशश्रेकिले जाते. झेश्रींशलहपळल लेीीशी हा तीन वर्षाचे रेग्युलर कोर्स आहे ह्या कोर्स ला अश्या प्रकारे डिझाईन केलेले असते की विद्यार्थ्यांचा संपूर्ण फोकस झीरलींळलरश्र ज्ञपुश्रशवसश दिलेला असतो. तर पुढील वाटचालीस नोकरी / डिप्लोमा इंजीनिअरिंग/इंजीनिअरिंग पदवी कृषी डिप्लोमा, नोकरी / कृषी पदवी डिप्लोमा इन शिक्षक (ऊएव) नोकरी / शिक्षक पदवी (इ.एव) अशा पुढील शिक्षणाचा पल्ला आपल्याला गाठता येतो. नोकरी करत असताना पुढील शिक्षण घेण्यासाठी अनेक मुक्त विद्यापीठे आज उपलब्ध आहेत. या मुक्त विद्यापीठात प्रवेश घेऊन आपण पुढील शिक्षण आपण प्राप्त करू शकतो. ऊहिरी / इ झहरी नोकरी / औषध निर्माण पदवी घेण्यासाठी वाट आहे. तर कला अंगी असलेल्याना ग्राफिक्स डिझाईन शिकून, चित्रकार होता येते. स्वतःचा व्यवसाय करता येतो. यात ॲनिमेशन डिझाईन, वेब डिझाईन, ऑनलाईन व्यवसाय अशा अनेक संधी आज उपलब्ध आहेत. आज तुम्ही १२ वी नंतर इउ चा कोर्स निवडू शकता. सध्याच्या काळात कॉम्प्युटरचा हा कोर्स योग्य मानला जातो. ज्यात चालू अनेक सहज संधी उपलब्ध झाल्या आहेत. १२वी नंतर कमी फीचे शॉर्ट टर्म कोर्स सुद्धा आज उपलब्ध आहेत. नोकरीच्या अनेक संधी यामुळे आज सहज उपलब्ध आहेत. कमी खर्चामध्ये तुम्हाला चांगल्या नोकरीच्या संधी उपलब्ध करून देणाऱ्या अभ्यासक्रमांमध्ये आज विद्यार्थी आपले करिअर करताना नजरेत येतात. उपलब्ध संधीचे अवलोकन करून कमी वयात चांगले कोर्स निवडल्यावर लाँग टर्मसाठी याचा जास्त फायदा होतो आणि विद्यार्थ्यांना स्वत:च्या पायावर उभे राहण्यास मदत होते. ज्यात प्रामुख्याने विचार केला तर डिप्लोमा इन ड्रॉइंग अँड पेंटिंग, फाईन आर्टची आवड असलेल्या विद्यार्थ्यांना ड्रॉइंग अँड पेंटिंगमधील डिप्लोमा एक चांगला पर्याय ठरू शकतो. विविध संस्थांमध्ये ६ महिन्यांपासून ते एक वर्षापर्यंत या क्षेत्रात डिप्लोमा करता येतात. कटिंग आणि टेलरिंगमध्ये डिप्लोमा (उळश्रिीर ळप उीीींळपस रपव ढरळश्रीळपस) बारावीनंतर अनेक मुली कटिंग आणि टेलरिंग कोर्सेकडे वळतात. अनेक स्वयंसेवी संस्था, सरकारी आयटीआय आणि खासगी संस्था या क्षेत्रात ६ महिने ते एक वर्षाचा डिप्लोमा देतात. डिप्लोमा इन ब्यूटी कल्चर अँड हेअर ड्रेसिंग (उळश्रिीर ळप इशरीींू उीश्रीीीश रपव करळी ऊीशीीळपस) आज बहुतांश मुलं–मुली स्वत:च्या ड्रेसिंग स्टाईल, हेअर स्टाईलकडे जास्त लक्ष देतात. डिप्लोमा इन ब्यूटी कल्चर आणि हेअर ड्रेसिंग कोर्स हे मुलामुलींच्या करिअरसाठी खूप उपयुक्त आहे. आज काल अनेक मेकओव्हर आर्टिस्ट हा कोर्स करतात. फॅशन डिझायनिंग मध्ये डिप्लोमा (उळश्रिीर ळप ऋरीहळेप ऊशीळसपळपस) तरुण पिढीमध्ये फॅशनबाबत नेहमीच क्रेझ असते. बाजारात कोणती नवी फॅशन आली आहे, कोणता ट्रेंड आहे याची माहिती तरुण वर्गाकडे असते. हा डिप्लोमा केल्यास तुमच्या फॅशन सेन्सला अभ्यासक्रमाची जोड मिळेल आणि करिअरच्या संधी खुल्या होतील. डिप्लोमा इन हॉस्पिटॅलिटी मॅनेजमेंट (उळश्रिीर ळप कीळींरश्रळींू चरपरसशाशपीं) आपल्या देशातील संस्कृतीमध्ये पाहुणाचाराला प्राधान्य देण्यात येते. यासाठी विविध संस्था अभ्यासक्रम देतात. हा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर फ्रंट डेस्क एक्झिक्युटिव्ह, रिसेप्शनिस्ट, क्लायंट रिलेशनशिप मॅनेजर अशा सर्व पदांसाठी अर्ज करता येतात. हॉस्पिटॅलिटी मॅनेजमेंटमध्ये डिप्लोमा हा करिअरसाठी चांगला पर्याय आहे. तर प्रोफेशनल म्हणून घडले जाणारे डॉक्टर, इंजिनियर याच बरोबरीने आर्किटेक्ट, संगीत, नाटक, चित्रकला अशा विविध क्षेत्रात सुद्धा पुढे जाण्यासाठी अनेक शिक्षणाची दारे उघडली गेली आहेत. आज यांचा शोध घेण्याचं काम तेवढं प्रत्येकाला करावे लागेल. त्यामुळे १०वी १२वी नंतर काय हा प्रश्न आजच्या काळात चिंतनीय विषय राहिलेला नाही आहे. गरज आहे ती शिक्षण शोधण्याची क्रिया. उपलब्ध असलेल्या सर्व संधीचा उपयोग करून जीवनातला अत्यंत महत्त्वाचा असा हा टप्पा पार करण्याचं सामर्थ्य निश्चितच आजच्या या आधुनिक पिढीकडे आहे. आहे ती फक्त हा प्रवास करताना त्यांना सहाय्य करण्याची गरज आणि हे काम निश्चितच पालक, शिक्षक आणि सामाजिक बांधिलकी जपणाऱ्या संस्थांनी केले तर शिक्षणाची ही गंगा दारोदारी पोहाचायला वेळ लागणार नाही. योग्य आणि परिपूर्ण शिक्षण घेऊन जीवनाला अर्थ लावणे यालाच जन्माचे सार्थक म्हणतात. त्यामुळे शिक्षण घ्या ज्ञानी बना आणि जगाच्या पाठीवर स्वार व्हा. जीवनाला अर्थ लावा!

●●●

प्रकाश य. भगत
माशेल

एखादे वारूळ बघितल्यावर काहीना सापाची आठवण येत असेल. अनेक लोकांचा असा समज आहे की वारूळ सापाचे राहण्याचे ठिकाण आहे. वास्तविक वारूळ हे मुंग्या किवा वाळवी बनवतात. लाखो मुंग्या वारूळ बनविण्यासाठी कार्यरत असतात. अशा वारुळातील मुंग्या खायला बेडूक येतात. बेडकांच्या मागे त्यांना खाण्यासाठी साप वारुळात आलेला असतो.

समज गैरसमज

आपल्याला सभोवताली अनेक घटना घडत असतात. आपण या घटना प्रत्यक्ष पाहतो, अनुभवतो. पण या ज्या काही घटना घडतात त्यामागची कार्यप्रणाली किवा कार्यकारणभाव काय असतो हे सहसा बघायला जात नाहीत. हे समजून घ्यायला विषयाचे ज्ञान व चिकित्सक बुद्धी लागते. आपल्याला अवगत असलेल्या सामान्य ज्ञानाचा योग्य प्रकारे उपयोग केला तर अनेक प्रश्नांची उत्तरें मिळू शकतात. सामान्य ज्ञान हे खरे म्हणजे सामान्य नसते. कॉमन सेन्स इज नॉट कॉमन असे म्हणतात. कोणत्याही गोष्टीमधील कार्यकारणभाव जाणून घ्यायला शाळा कॉलेजात गेले पाहिजे असे काही नाही. संत गाडगेबाबा, संत तुकाराम महाराज, संत ज्ञानेश्वर महाराज यांचे शिक्षण किती झाले होते याचा उल्लेख आढळत नाही. पण त्यांनी जे ज्ञान अवगत केले आहे. त्याच्या जोरावर ते आज जगात अधिराज्य गाजवत आहेत. हीच तर ज्ञानाची थोरवी आहे. प्रत्येक प्राणिमात्राला जन्मताच निसर्गाने बुद्धी आणि ज्ञान दिलेले दिलेले असते. जन्म झाल्यानंतर अवघ्या काही तासांतच प्रत्येक प्राणी स्वतःच्या पायावर उभा राहतो. पक्षी उडू लागतात. ते आपले भक्ष्य प्राप्त करण्यासाठी प्रयत्न करतात. संकटसमयी आपले संरक्षण करतात. नवजात जन्मलेल्या बालक याला अपवाद आहे. लहान बालकाचे संगोपन माता पित्याला करावे लागते. भूक लागली की ते रडून आपली भूक व्यक्त करते. स्वतःच्या पायांनी चालायला बरेच महिने लागतात. जसजसे वय वाढते तसा मेंदू विकसित होत असतो. कालांतराने विचारशक्ती वाढत जाते. खरे काय खोटे काय यातील तो फरक जाणून घेऊ शकतो. घडणाऱ्या प्रत्येक घटनेची कारणमीमांसा जाणून घेण्याचा प्रयत्न करतो. वाचनाद्वारे, अभ्यासाद्वारे ज्ञानार्जन व बुद्धी विकसित करण्याची प्रक्रिया सतत चालू राहते. विज्ञान हे आसपास घडणाऱ्या घटनाविषयी आपल्याला पद्धतशीरपणे माहिती देते. विज्ञान ही एक संशोधनाची व्यापक शाखा असून वास्तवाचे भान, वस्तूस्थितीचे निरीक्षण व घडणाऱ्या घटनांचे कार्यकारणभाव शोधण्यात मदत करते. समाजात अनेक गैरसमज पसरलेले असतात. उदाहरणार्थ साप दूध पितो असा समज आहे. पण दूध हे सापाचे अन्न नव्हे. सापाचे भक्ष्य म्हणजे बेडूक व किटक व इतर समान प्राणी. दुसरा गैरसमज म्हणजे साप डंख धरतो. पण यात तथ्य नाही. सापाला स्मरणशक्ती नसते. त्याला कान नसतात. म्हणजे त्याला कसलाच आवज ऐकू येत नाही. कधी कधी तुम्ही बागायतीत किवा शेतातून घरी येतात. घरी आल्यावर घराबाहेर अडगळीच्या जागेत साप लपलेला दिसतो. तुम्ही समजता साप दुखावला असेल म्हणून तो आपल्या मागे आला असेल. पण हे बरोबर नसते. खरे कारण वेगळेच असते. साप एखाद्या बेडकाच्या मागे लागलेला असतो. तो बेडूक उड्या मारीत मारीत तुमच्या घराच्या आडोशाला आलेला असतो. साप बेडकाचा पाठलाग करीत तुमच्या घरापर्यंत येतो. दुसरे म्हणजे पुंगी वाजवल्यावर साप डोलतो हे खरे आहे. पण तो डोलतो पुंगीच्या आवाजाने नव्हे. समोर जशी पुंगी हालते त्यानुसार तो आपला फणा हलवतो. हीच पुंगी सापाच्या फणाच्या मागे वाजवली तर तो मागे वळून पाहात नाही. कान नसल्याने सापाला ऐकूच येत नसते. सापाची नजर मात्र तीक्ष्ण असते. त्याचा स्वभाव समजून घेतला तर सापाबद्दलचे अनेक गैरसमज दूर व्हायला मदत होईल. प्रत्येक घरामध्ये रेफ्रिजरेटर म्हणजे शीतपेटी असते. अन्नपदार्थ ठेवायला किवा काढायला आपण जेव्हा त्याचे दार उघडतो तेव्हा त्यातून थंड हवेचा गारवा बाहेर पडतो. आता कित्येकांच्या मनात विचार येऊ शकेल, गर्मीच्या दिवसात जर हाच फ्रीज उघडा ठेवला तर थंड हवा मिळेल. वातानुकूलित मशिनाची गरज काय? पण हे शक्य नसते. या मागील कारण म्हणजे रेफ्रिजरेटर जर उघडा ठेवला तर तो जास्त वीज खेचून घेईल. जास्त विजेमुळे फ्रीजच्या आत हवा फिरण्यासाठी नळ्या असतात, त्यात गरम हवा खेळेल. साहजिकच यामुळे खोलीतले तापमान वाढेल. आणखी एक गैरसमज समाजात प्रचलित आहे. एखादे वारुळ बघितल्यावर काहीना सापाची आठवण येत असेल. अनेक लोकांचा असा समज आहे की वारूळ सापाचे राहण्याचे ठिकाण आहे. वास्तविक वारूळ हे मुंग्या किवा वाळवी बनवतात. लाखो मुंग्या वारूळ बनविण्यासाठी कार्यंरत असतात. अशा वारुळातील मुंग्या खायला बेडूक येतात. बेडकांच्या मागे त्यांना खाण्यासाठी साप वारुळात आलेला असतो. म्हणजे वारुळ हे सापाचे वास्तव्याचे ठिकाण नसते. अशा या मुंग्यानी, वाळवीने बनवलेल्या मऊ वारुळात पावसाच्या दिवसात अळंबी उगवतात. असा पण एक समज आहे की मांडूळ सापाला बुधवारी आणि रविवारी दोन तोंडे होतात. हे सुद्धा बरोबर नाही. मांडूळ साप हा अत्यंत शांत स्वभावी व मंद हालचाल असलेला सरपटणारा प्राणी आहे. याचे तोंड व शेपटी सारखेच दिसत असते. दुसरी गोष्ट म्हणजे हा साप तोंडाच्या दिशेने पुढे जाऊ शकतो, तसाच शेपटीच्या दिशेने मागे येऊ शकतो. याला जरी दुतोंड्या साप हे नाव असले तरी तोंड एकच असते. जेव्हा सामान्य ज्ञानाचा अभाव असतो तेव्हा विचारशक्ती क्षीण होते. एक परीट होता. त्याच्याजवळ एक गाढव असते. तो स्वत: गाढवावर बसायचा व कपड्याचे गाठोडे आपल्या डोक्यावर घ्यायचा. कुणी तरी त्याला विचारले. कपड्याचे गाठोडे आपल्या डोक्यावर कशाला घेता? ते गाढवावरच ठेवा. यावर त्याने उत्तर दिले. गाढवावर ओझ्याचा जास्त भार होऊ नये म्हणून मी ते माझ्या डोक्यावर घेतो. वास्तविक पाहायला गेलो तर परिटाचा भार व गाठोड्याचा भार दोन्ही गाढव पेलत होते. परिटाची भ्रामक समजूत होती की तो गाढवावरील ओझ्याचा भार कमी करीत आहे. आणखी एक खोटा समज आहे. जिवंत विजेच्या तारेला आपण चिकटतो. पण याचे खरे कारण वेगळे आहे. जर विजेची जिवंत तार हाताच्या मुठीत आली तर ती हातात तशीच राहते. याचे कारण म्हणजे हातातील शिरा विजेच्या प्रवाहाने बधीर होतात. मूठ उघडता येत नाही. अशा वेळी कुणी तरी सुक्या लाकडाच्या काठीने ती वायर दूर केली पाहिजे. कोणत्याही परिस्थितीत विजेचा धक्का लागलेल्या व्यक्तीला स्पर्श करू नये. विज्ञानाने अशा गैर समजूत व भ्रामक कल्पनांवर वेळोवेळी असे स्पष्टीकरण दिलेले आहे. जेव्हा घडत असलेल्या गोष्टीचा कार्यकारणभाव समजून घेतला जात नाही तिथून अंधश्रद्धेला सुरुवात होते असे म्हणतात. वाचनाद्वारे, अभ्यासाद्वारे आपले ज्ञान वाढवू शकतो. निसर्गात घडत असलेल्या प्रत्येक गोष्टीचा कार्यकारणभाव समजून घेऊ शकतो. पाहिजे ती इच्छा शक्ती व सामान्य ज्ञान. चिकित्सक बुद्धी, विचारशक्ती अनेक प्रश्नांची उत्तरे देत असते. खूप शतके असा समज होता की पृथ्वी हा ब्रम्हांडाचा केंद्रबिंदू आहे. पृथ्वी ही सपाट आहे व एकाच जागी स्थिर आहे. सूर्य व इतर ग्रह पृथ्वी भोवती फिरत आहेत. वैज्ञानिक गॅलिओने सांगितले की पृथ्वी ही सपाट नसून गोलाकार आहे व ती इतर ग्रहांप्रमाणे सूर्याभोवती अंतरिक्षात प्रदक्षिणा करते आहे. तत्कालीन धर्मगुरूंनी या विधानाला आक्षेप घेतला. गॅलिलिओ यांना तुरुंगात टाकले गेले. नंतर मात्र धर्मगुरूंना गॅलिलिओचे विधान मान्य करावेच लागले. वाळवीबद्दल समाजात गैरसमजूती आहेत. झाडाला वाळवी लागली की झाड मरते असा समज आहे. पण हे चुकीचे आहे. जिवंत झाडाला कधीच वाळवी लागत नसते. एखादे झाड मेले की त्याला वाळवी खाते. ही वाळवी फक्त वाळलेले लाकूड खातात. खाल्लेल्या लाकडांचे उत्कृष्ट खतात रूपांतर करतात. निसर्गानेच केलेली व्यवस्था आहे. एखाद्या झाडाला वाळवी लागलेली दिसली की ती वरवरची सुकलेली साल खातात. आतून झाड जिवंत असते. काही शेतकेरी सुकलेले ओंडके आपल्या शेताजवळ ढिग रचून ठेवतात. वाळवी हे लाकूड खाते व त्याद्वारे बनलेल्या खताची माती शेतात वापरतात. भरपूर जैविक द्रव्ये अशा खतात असतात. रातराणीची फुले ही फक्त रात्रीची फुलतात. या फुलांचा दरवळ सभोवताली वातावरणात पसरत असतो. अशी एक भ्रामक कल्पना पसरलेली आहे की रातराणीच्या फुलांच्या सुगंधामुळे त्या झाडापाशी साप येत असतात. ही सुद्धा चुकीची कल्पना आहे. मुळात सापाला कर्णेंद्रिये व घाणेंद्रिये नसतात. म्हणजेच सापाला ऐकू येत नसते व वास पण घेता येत नसतो. आता साप आलाच तर कोणत्याही झाडाजवळ येऊ शकतो. अशा झाडाजवळ सापांना बेडूक, सरडे वगैरे खायला मिळतात. झाडाखालची जागा स्वच्छ व झुडुपांविना ठेवली तर अशा जाग्यावर साप दिसणार नाहीत. निसर्गात दुसरा एक प्रणी माणसाच्या रक्तावर जगतो. तो प्राणी म्हणजे मच्छर. फुंकर मारली तर उडून जाणारा हा हलका प्राणी. लहान दिसला तरी डेंगू, मलेरिया सारखे जीवघेणे आजार पसरवण्यात महान आहे. कानाजवळ आवाज करून झोपेचे खोबरे करीत असतो. आता झोपल्यावर कानाजवळच येऊन आवाज का करतो? पण तसे नसते. मच्छराला आवाज करता येत नाही. हा आवाज मच्छराच्या पंखाच्या कंपनांचा असतो. आता हा आवाज कानाजवळच का? असा गैरसमज आहे की कानात घाण असते म्हणून कानाजवळ येऊन आवाज करतो. मच्छराला आपली भूक शमविण्यसाठी रक्त हवे असते. आपण जेव्हा रात्रीचे पांघरूण घेऊन झोपतो तेव्हा तो रक्तशोषण करण्यासाठी उघडी जागा शोधत असतो. संपूर्ण शरीराभोवती त्याचे फिरणे चालू असते. जेव्हा फिरता फिरता आपल्या कानाजवळ येतो तेव्हा त्याचा आवाज येतो. एकंदरित ज्या घटना घडतात त्या घटनांमागील कार्यकारणभाव शोधून काढणे हे बुद्धिमान माणसाचे काम असते. त्या दिशेने अभ्यास करणे वा आपली विचारशक्ती वाढवणे म्हणजे ज्ञानात भर टाकणे होते.

●●●

●●●